

Někdy si myslím, že nikdy nevyjdu ze Zlatnické ulice. A takhle napsané mi to připadá jako věčnost.

Nejbídnější ze všech potřeb – potřeba svěřovat se a zpovídat. Je to potřeba duše být vnější.

Ano, zpovídej se; ale zpovídej se z toho, co necítíš. Ano, zbav svou duši tíže svých tajemství tím, že je řekneš; ale ještě dobře, že tajemství, které říkáš, jsi nikdy neřekl. Lži sám sobě, dřív než tu pravdu řekneš. Vyjádřit (se) znamená chybovat. Buď si vědom: vyjádřit nechť je pro tebe totéž co lhát.

Deník jasného vidění

Můj život – anděly vypískaná tragédie, z níž bylo uvedeno pouze první dějství.

Přátelé – žádní. Jen pár známých, jimž připadá, že ke mně cítí sympatie, a snad by je mrzelo, kdyby mě přešel vlak a při pohrbu kdyby přšelo.

Přirozenou odměnou za mé životní ústraní je neschopnost se mnou soucítit, kterou jsem si u druhých vypěstoval. Kolem mě je aureola chladu, ledový kruh, který druhé odpuzuje. Stále ještě neumím snášet svou samotu bez utrpení. Tak těžké je dosáhnout oné povznesenosti ducha, jež umožňuje, aby osamělost byla klidem bez úzkosti.

Nikdy jsem nebral vážně přátelství, které mi bylo projevováno, stejně jako bych nebral vážně, kdyby mě někdo ujišťoval o své lásce, což je mimochodem vyloučené. Přestože jsem si nikdy nedělal iluze o těch, kdož se prohlašovali za mé přátele, vždycky jsem nakonec utrpěl zklamání – tak složitá a delikátní je má osudová způsobilost trpět.

Nikdy jsem nepochyboval, že všichni jsou s to mě zradit; po každé mě ohromilo, když mě zradili. Když nastalo to, co jsem čekal, bylo to pro mě vždycky neočekávané.

Jelikož jsem u sebe nikdy nenašel vlastnosti, které by mohly někomu přitahovat, nebyl jsem nikdy schopen uvěřit, že by právě mnou se někdo cítil přitahován. Znělo by to jako hloupá skromnost, kdyby to řada faktů – těch neočekávaných faktů, které jsem očekával – soustavně nepotvrzovala.

Stejně tak by mě nenapadlo, že by mě někdo mohl mít rád ze soucitu, protože – jakkoli jsem fyzicky nepůvabný a nepřijatelný – nedosahuji onoho stupně přirozené ponížnosti, jímž bych vstoupil do sféry cizího soucitu, ba ani oné sympatičnosti, která soucit přitahuje, i když si jej evidentně nezasluhuje; a to, co si u mě útrpnosti zaslouží, jí nikdy nemůže dosáhnout, protože pro duchovní mrzáky žádná útrpnost není. Takže jsem se octl v onom těžišti opovržení druhých, v němž k ničím sympatiím neinklinuji.

Celý svůj život se tomu snažím přizpůsobit tak, abych příliš necítil, jak je to kruté a odporé.

Je třeba jisté intelektuální odvahy, aby člověk neohroženě přiznal, že není víc než lidská troska, přežívající zmetek, neškodný blázen; ještě větší odvahy ducha je však třeba k tomu, aby se po tomto zjištění svému úkolu dokonale přizpůbil a bez jakékoli vzpoury, rezignace a gesta či pokusu o gesto přijal přirozené prokletí, vnucené mu přírodou. Chtít, aby tím netrpěl, by bylo příliš, protože není v lidských silách přijímat zřejmé zlo a nazývat je dobrem; přijme-li je však jako zlo, není možné, aby jím netrpěl.

Mým neštěstím – neštěstím pro mé štěstí – je to, že na sebe pohlížím zvenčí. Uviděl jsem se, jak mě vidí druzí, a začal jsem sebou pohrdat – ani ne proto, že bych u sebe shledal vlastnosti takového rádu, aby pohrdání zasluhovaly, jako spíš proto, že jsem se začal vidět, jak mě vidí druzí, a pocítil jsem prostě pohrdání, jaké ke mně cítí oni. Ponížilo mě, že jsem se poznal. A jelikož této kalvárii není souzena vznešenost ani krátce nato vzkříšení, nemohl jsem tou nízkostí netrpět.

Pochopil jsem, že je nemožné, aby mě někdo miloval, jediné že by naprosto postrádal estetické citění – a kvůli tomu bych pak já pohrdal jím; a že i cítit ke mně sympatie by bylo jen rozmarem cizí lhostejnosti.

Vidět jasně do sebe i do toho, jak nás vidí druzí! Octnout se této pravdě tváří v tvář! A nakonec Kristův výkřik na Kalvárii, když se octl tváří v tvář své pravdě: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?

Člověk by neměl mít možnost vidět svou vlastní tvář. Není nic strašnějšího. Příroda ho obdařila tím, že ji vidět nemůže, zrovna tak jako se nemůže sám sobě podívat do očí.

Jen v hladině řek a jezer mohl svůj obličej spatřit. A i postoj, který k tomu musel zaujmout, byl symbolický. Musel se sklonit, snížit se, aby spáchal tu hanebnost a viděl se.

Tvůrce zrcadla otrávil lidskou duši.

Všecko mi uniká. Celý můj život, mé vzpomínky, moje představitost a její obsah, moje osobnost, všecko mi uniká. Ustavičně cítím, že jsem byl jiný, cítil jako jiný, myslel jako jiný. Přihlížím teď představení na jiné scéně. A to, čemu přihlížím, jsem já.

Z dnešního dne nakonec zůstane to, co zůstalo ze věčejška a co zůstane ze zítřka: neukojitelná a nezměnná touha být stále tyž a jiný.

Čas pocituji s ohromnou bolestí. Až příliš mě dojmá, když mám cokoli opustit. Ubohý pronajatý pokojík, kde jsem strávil pár měsíců, stůl ve venkovském hotelu, kde jsem pobyl šest dní, ba i tu smutnou čekárnu na nádraží, kde jsem dvě hodiny čekal na vlak – ano, když ale opouštím to, co je v životě dobrého, a se vším citlivostí svých nervů si pomyslím, že už to nikdy neuvidím a nebudu mít, přinejmenším právě v tom okamžiku, bolí mě to přímo metafyzicky. V duši se mi rozevře propast a ledový závan Boží hodiny se mi zlehka dotkne sinale tváře.

Ten čas! Ta minulost! To, co jsem byl a už nikdy nebudu! To, co jsem měl a víckrát mít nebudu! Ti Mrtví! Mrtví, kteří mě milovali v dětství. Když si je připomenu, celá duše mi zledoví, jako bych byl vyhoštěn z jejich srdcí, a sám ve své vlastní noci jako žebrák oplakávám hluboké mlčení všech dveří.

Svoboda je možnost osamocení. Jsi svobodný, pokud se můžeš odloučit od lidí a netáhne tě k nim potřeba peněz nebo stádní pud, láska, sláva nebo zvědavost, které se v tichu a samotě nemají čím živit. Pokud nedokážeš žít sám, narodil ses jako otrok. Můžeš mít veškerou velikost ducha i duše: jsi vznešený otrok nebo inteligentní sluha; nejsi svobodný. A nemáš v sobě tragédii, protože ta tragédie, že ses už narodil, se netýká tebe, ale pouze Osudu. Běda však, jestli sám tlak života tě přinutí být otrokem. Běda ti, jestliže ses narodil svobodný a schopný si vystačit a izolovat se, a nouze tě přinutí k soužití. To pak je tvoje tragédie a tu si neseš v sobě.

Narodit se svobodný je největší velikost člověka, povyšuje to pokorného poustevníka nad krále, ba i nad bohy, jímž je vlastní síla, nikoli však to, že by jí pohrdali. Smrt je osvobození, protože zemřít znamená nikoho nepotřebovat. Ubohý otrok je násilím osvobozen od svých slastí a strastí, od vytoženého nepřetržitého života. Král je osvobozen od svých panství, kterých se nechtěl zbýti. Ty, jež rozdávaly lásku, jsou osvobozeny od triumfů, které zbožňovaly. Ti, kdož vítězili, jsou osvobozeni od vítězství, jež jim byla v životě souzena.

Tenkrát však, když mě zlomyslná příležitost přivedla k pře-svědčení, že miluji, a k zjištění, že jsem opravdu milován, byl jsem nejdřív úplně ohromený a zmatený, jako by na mě připadla hlavní výhra v nekonvertibilní měně. Pak, protože není člověka, který by tomu odolal, jsem se cítil polichocen; tento cit však, napohled velice přirozený, rychle pominul. Následoval jiný, těžko definovatelný pocit, v němž nepříjemně vystupovala omrzelost, ponížení a únava.

A ponížení, ano, ponížení. Trvalo mi, než jsem pochopil, kde se vzal pocit zdánlivě tak málo zdůvodněný. Měla se u mě objevit láska, byl-li jsem milován. Mělo mi lícit, že si někdo pozorně všiml mé existence jako milování hodné bytosti. Avšak kromě nedlouhého okamžiku skutečného polichocení, v němž možná větší podíl měl úžas než sama ješitnost, se ve mně zvedl pocit ponížení. Pociťil jsem, že se mi dostalo jakési odměny určené někomu jinému – ano, odměny, která má cenu pro toho, kdo si ji přirozeně zaslouží.

Únava z toho, že je člověk milován, že je opravdu milován! Únava z toho, že se na nás klade břemeno cizích citů! Obtížité toho, kdo chtěl být volný, vždycky volný, odpovědností oplácet, slušností neodtahovat se, aby se nemyslelo, že jsme povzneseni nad city a zřikáme se toho největšího, co lidská duše může dát. Únava z toho, že naši existenci bude zcela podmiňovat vztah založený na citu někoho jiného! Únava z toho, že v každém případě budeme nevyhnutelně muset cítit, že budeme nevyhnutelně muset – třebaš neopřítovaně – také trochu milovat!

Zbývá mi jen vděčnost tomu, kdo mě miloval. Je to však vděčnost abstraktní, užaslá, vyvěrající spíš z rozumu než z nějakého citu. Je mi líto, že se někdo kvůli mně trápil; toho je mi líto, a ničeho jiného.

Nikdy jsem nedělal nic jiného, než snil. To, a jediné to, bylo smyslem mého života. Nikdy jsem se doopravdy nezabýval ničím jiným než svým vnitřním životem. Největší bolesti mého života pomíjejí, když otevřu okno do svého nitra a při pohledu na jeho hnutí mohu na sebe zapomenout.

Nikdy jsem netoužil být ničím jiným než snílkem. Neposlouchal jsem, když mi někdo vykládal o žití. Patřil jsem vždy k někomu, kdo není tam, kde jsem, a jímž jsem nikdy nemohl být. Všechno, co není mě, ať jakkoli nízké, mělo vždy pro mě pozici. Nikdy jsem nemiloval nic jiného než nic. Nikdy jsem si nepřál nic jiného než to, co jsem si ani nemohl představit. Od života jsem nikdy nechtěl nic jiného, než aby mě minul tak, že ho nebudu cítit. Od lásky jsem nepožadoval nic jiného, než aby nikdy nepřestala být vzdáleným snem. V mých vlastních vnitřních krajinách, vždy neskutečných, mě vábilo to vzdálené, a mizející akvadukty – takřka na obzoru mých vysněných krajin – měly vzhledem k ostatním částem krajiny něhu snu, pro kterou jsem je mohl milovat.

Moje mánie vytvářet zdánlivý svět mě provází neustále a opustí mě až v hodině smrti. Nevyrovnávám si dnes v zásuvkách špulky nití a šachové figurky – kde snad přečnívá střelec či kůň –, ale mrzí mě, že to nedělám... a stejně pohodlně, jako bych se v zimě hřál u krbu, si v představách řadím ty figury, které obývají, nepomíjívé a živé, můj vnitřní život. Mám v sobě celý svět přátel s jejich vlastními, skutečnými životy, určitými a nedokonalými.

Život škodí vyjádření života. Kdybych prožil velkou lásku, nikdy bych ji nemohl vylíčit.

Někdy si myslím, jak krásné by bylo, kdybych své sny sjednotil do nepřetržitého života a celé dny trávil s imaginárními společníky, se stvořenými bytostmi, a tak se v tom nepravém žití soužil i těšil. Dopadaly by tam na mě pohromy; zakoušel bych

tam nesmírnou radost. A nic ze mě by nebylo skutečné. Všechno by však mělo velkolepou, vážnou logiku a plynulo by v rytmu rozkošnické falše, všechno by se odehrávalo v jakémsi městě učiněném z mé duše, mizejícím až kamsi k nástupišti ztichlého vlaku, tak daleko v mém nitru, velice daleko... A všechno tak jasné, nevyhnutelné jako ve vnějším životě, byla by to však estetika Smrti Slunce.

Umění nás iluzorně vysvobozuje z bédného bytí. Zatímco cítíme strážně a příkoří Hamleta, prince dánského, necítíme útrapy vlastní – ubohé, protože jsou naše, a ubohé, protože takové jsou.

Láska, spánek, drogy a jedy jsou prvotními formami umění, nebo lépe řečeno vyvolávají tíž účinek jako umění. Ovšem láska, spánek a drogy zároveň iluzi zbavují. Láska se omrzí nebo zklame. Ze spánku se probouzíme, a dokud jsme spali, nežili jsme. Za drogy se platí ničením těžce tělesné podstaty, kterou předtím povzbuzovaly. V umění však žádné deziluze není, protože s iluzí se od samého začátku počítalo. Z umění se neprobouzíme, protože v něm nespíme, i kdybychom snili. A za požitek z umění neplatíme žádnou daň či pokutu.

To potěšení totiž v určitém ohledu není naše, a proto za ně nemusíme platit nebo se kát.

Uměním se rozumí vše, co nám dělá radost, aniž by to bylo naše – čísi stopa, úsměv určený jinému, západ slunce, báseň, objektivní vesmír.

Zmocnit se znamená ztratit. Cítit, aniž se zmocníme, znamená uchovat si, neboť tak získáme samu esenci dané věci.

Nikoli láska, ale to okolo ní stojí za to...

Potlačení lásky objasní její projevy mnohem jasněji než sama zkušenost. Existují případy hluboce chápající panenskosti. Jednat kompenzuje, ale i zatemňuje. Zmocnit se znamená podrobit se, a tudíž ztratit sám sebe. Jen myšlenka dojde bez úhony k poznání skutečnosti.

Kolikrát už, kolikrát stejně jako teď, na mě těžce dolehlo cítění – cítění jakožto úzkost jen proto, že je to cítění; znepokojení z toho, že tu jsem, stesk po něčem jiném, co se nepoznalo, západ všech emocí, vybledlá žlut pro mé vlastní popelavé vědomí sebe sama.

Ach, kdo mě spasí od existence! Nechci však smrt ani život: je to cosi jiného, co se leskne v hlubině touhy jako možný diamant v nepřístupné sloji. V tom cítění je veškerá tíha a nechutnost tohoto skutečného a neosobního vesmíru, toto matoucí a nerozluštitelné nebe neznámých vojů, tyto odstíny blednoucí jako cizí povětrí, kde se ve vzdáleném a necitelném obrysu vynořuje elektricky bílý imaginární srpek měsíce.

Právě ten chybějící pravý Bůh tvoří prázdnou mrtvolu vysokého nebo a zavřeně duše. Nekonečný žaláři, není z tebe úniku, protože jsi nekonečný!

Snáš se pomalu neodvratný konec dne, v němž ti, co věří a bloudí, dál pokračují v navyklé činnosti a ve vlastní bolesti mají štěstí nevědomosti. Snáš se pomalu slábnoucí vlna světla, melancholie zbytečného podvečera, průsvitná mlha, která mi vniká do srdce. Snáš se pomalu lehká a hebká, neurčitá modrojasná bledost podvečera – snáš se lehká, hebká a smutná na obyčejnou studenou zem. Snáš se pomalu neviditelný popel, sklíčená jednotvárnost, nuda bez apatie.

Odjakživa jsem jako každý snílek cítil, že mým úkolem je tvořit.

Uchváceně žasneme nad tím, jak velcí umělci tíhnou k dokonalosti. Milujeme jejich přibližování k dokonalosti, ale milujeme je proto, že je to pouze přibližování.

Dnes každý člověk, který morálně a intelektuálně nezakrnl a nezhrubl, miluje – pokud miluje – romantickou láskou. Romantická láska je krajním výtvorem celých staletí křesťanského vlivu; a co do podstaty i vývoje ji lze nechápavému vysvětlit srovnáním s kusem oděvu, který si duše nebo představivost vyrábí k tomu, aby jím oděla bytosti, s nimiž se setká, a duch usoudí, že jim padne.

Avšak žádné šaty nejsou věčné a nemají dlouhého trvání; pod hávem ideálu, který jsme si vytvořili a který se roztrhá, se brzo objeví skutečné tělo osoby, jíž jsme jej navlékli.

Romantická láska je tedy cestou k deziluzi. Není jí pouze tehdy, když se s deziluzí smíříme hned od začátku a ona nám ten ideál ustavičně mění, ustavičně tká v dílnách duše nové šaty, jimiž ustavičně obnovuje vzhled bytosti, která je nosí.

V každé kapce deště pláče v přírodě můj zmarnělý život. Je co si z mého neklidu v tom, jak se v kapce za kapkou, v přívalu za přívalem marně vylévá smutek dnc na zem.

Prší, jen se leje. Má duše mokne, když to slyší. Jen se leje... Tělo mi vlhne a roztká se kolem mého pocitu duše.

Neklidný chlad svírá ledovými rukama mé ubohé srdce. Šedivé chvíle (...) se dluží a roztahují v čase; okamžiky se vlečou.

Jak jenom prší!

Okapy chrlí drobné návaly nenadálých vod. S poplašeným hukotem se řine voda rourami mého vědomí. Děšť buší do okeních skel, netečně, nařkavě (...)

Jakási studená ruka mi tiskne hrdlo a brání mi vdechnout život.

Všecko ve mně hyne, i vědomí, že mohu snít! Tělesně chřadnu. Veškerá měkkost, o níž se opírám, nastavuje mé duši hrany. Všechny pohledy, v nichž se zhlížím, tak ztemněly odrazem zuboženého denního světla, že se dá bezbolestně mřít.

Ten, kdo v této knize četl předcházející stránky, si o mně jistě pomyslí, že jsem snilek. V tom případě se mýlí. Na to, abych byl snilek, nemám dost peněz.

Hluboká melancholie, smutek plný zdudnosti může existovat jen v pohodlném a se střídavým přepychem zařízeném prostředí. Proto Poeův Egeus, celé hodiny pohroužený do svých chorobných dum, tak činí na starobylém hradě svých předků, kde za dveřmi rozlehlé síňe, v níž se život zastavil, neviditelní majordomové pečují o dům a jídlo.

Nic mě neuspokojuje, nic mě neutěšuje, všechno – ať už to bylo, nebo ne – mě nudí. Nechci mít duši, a nechci se jí vzdát. Přejí si to, co si nepřejí, a vzdávám se toho, co nemám. Nemožu být ničím ani vším: jsem spojovací most mezi tím, co nemám, a tím, co nechci.

A teď, ačkoliv jsem zdrav a příjemně unavený, jsem tu nepokojný, plný stesku a jako uvězněný.

Nevím, jestli se to stává jenom mně anebo všem, kdo se civilizací podruhé narodili. Zdá se mi však, že mně nebo těm, kdo cítí jako já, se umělé stalo přirozeným a přirozené začalo být cizí. Nebo lépe: umělé se nestalo přirozeným; přirozené se stalo odlišným. Nepotřebuji a nesnáším vozidla, nepotřebuji a nesnáším produkty vědy – telefony, telegrafy –, které život usnadňují, nebo subprodukty fantazie – gramofony, rozhlasové přijímače –, které život rozveselují těm, co to baví.

Nic z toho mě nezajímá, po ničem z toho netoužím. Mám však rád Tejo, protože na jeho břehu leží jedno velkoměsto. Těším se z oblohy, protože ji vidím ze čtvrtého poschodí jedné ulice v Dolním Městě. Venkov ani příroda mi nemohou dát nic, co by se vyrovnalo nepravdělnému majestátu klidného města v měsíčním svitu, tak jak je vidět z Graçy nebo od sv. Petra Alcántarského. Nade všechny květy je mi sluncem ozářený přeprstý kolorit Lisabonu.

Krásu nahého těla cítí jen oblečené rasy. Stud působí především na smyslnost jako překážka na energii.

Umělost je způsob, jak se těšit z přirozenosti. Z těchhle širých luk jsem se těšil právě proto, že tu nežiju. Volnost necítí ten, kdo nikdy nežil stísněn.

Civilizace je výchova k přirozenosti. Umělé je cestou, jak se přiblížit k přirozenému.

Je však třeba, abychom nikdy nepovažovali umělé za přirozené.

Právě v souladu mezi přirozeným a umělým je přirozenost vyšší lidské duše.

Všednost je domov. Každodennost je mateřská. Po dlouhém výstupu na výšiny poezie, na vrcholy vznešených tužeb, na útesy transcendentna a tajemna je víc než příjemné, příjemné jako vše, co je v životě hřejivého, moci se vrátit do hospody, kde se smějí šťastní hlupáci, popít s nimi také jako hlupák.

Osamocení mě zformovala ke svému obrazu a podobě. Přítomnost jiné osoby – třebaš jedině – mi okamžitě zpomalí myšlení, a zatímco pro normálního člověka je styk s druhým podnětem k vyjádření a vyslovení, pro mne je protipodnětem, lze-li v rámci řeči takového kompozita použít. Sám se sebou jsem s to vymyslet bezpočet duchaplných výroků a rychlých odpovědí nikomu, blyšknout se inteligentním společenským stykem s nikým; to všecko ale zmizí, mám-li před sebou někoho fyzického, to pak ztratím inteligenci a řeč a zanedlouho cítím jenom ospalost. Ano, mluvit s lidmi působí, že se mi chce spát. Jenom moji přeludní a smyšlení přátelé, jenom mé rozmluvy odehrávající se ve snech mají skutečnou realitu a pravý význam a duch je v nich přítomen jako obraz v zrcadle.

Vadí mi ostatně pomýšlení na jakýkoli nevyhnutelný styk s druhými. Obvyčné pozvání na večeri s přítelem ve mně vyvolává těžko popsatelnou úzkost. Pouhé pomýšlení na jakoukoli společenskou povinnost – jít na pohřeb, projednávat s někým nějakou záležitost z kanceláře, jít někomu, ať známému či neznámému, naproti na nádraží – mi leží v hlavě celý den a někdy už večer předtím si dělám starosti a špatně spím, přestože pak ta skutečná věc, když k ní dojde, je naprosto bezvýznamná a nic z toho nebylo nutné; a tak je to pokaždé a já se nikdy nenaučím vzít si z toho naučení.

„Mé zvyky jsou zvyky samoty, nikoli lidí“ – nevím, jestli to řekl Rousseau nebo Sénancour. Byl to však duch mého ražení – abych neřekl rovnou mé rasy.

Psát je zapomínat. Literatura je nejpříjemnější způsob, jak nebrat na vědomí život. Hudba ukolébává, vizuální umění vzpružuje, živá umění (jako tanec a herectví) baví. Hudba se však životu vzdaluje tím, že z něj dělá spánek; ta ostatní umění nikoli – buď proto, že používají viditelných, a tudíž vitálních forem, nebo proto, že právě z lidského života žijí.

Myslet znamená ničit. Sám proces myšlení k takové myšlence vede, protože myslet znamená rozkládat. Kdyby lidé uměli hloubat o tajemství života, kdyby uměli procítit nesmírnou složitost číhající na duši při každém sebemenším aspektu činu, nikdy by nic neučinili, ba snad by ani nežili. Ze samého zděšení by se zabili jako ti, co páchají sebevraždu, aby nazítří neskončili pod gilotinou.

Abych se pochopil, zničil jsem se. Pochopit znamená zapomenout milovat. Neznám nic tak zároveň lživého i přřznačného jako onen výrok Leonarda da Vinci, že nic nelze milovat nebo nenávidět dřív, než to pochopíme.

Samota mě skličuje; společnost mě tísní. Přítomnost druhé osoby mi brání v myšlení; tu přítomnost vždy prosním se zvláštní roztržitostí, kterou ani veškerá moje analytická pozornost nedokáže definovat.

14. 3. 1930

Mlčení šířící se z šumotu deště v crescendo šedavé jednotvárnosti vniká do úzké ulice, do níž se dívám. Spím vestoje s očima dokořán, opřený o okenní sklo jako o všechno kolem. Pát-rám v sobě, jaké to pocity ve mně vzbuzují ty šefe lesklé pramínky deště, rýsuující se na pozadí špinavých fasád a zvláště otevřených oken. A nevím, co cítím, nevím, co chci cítit, nevím, co si myslím ani co jsem.

Veškerá opožděná hořkost mého života si před mým necitli-vým zrakem svléká šat přirozené radosti, nošený v každodenních náhodných prodlevách. A zjišťuji, že ač jsem tolikrát veselý, tolikrát spokojený, vždycky jsem smutný. A ten, kdo to ve mně zjiš-ťuje, za mnou stojí, jako by se vykláněl přes mou o okno opře-nou postavu, a očima niternějšíma než jsou mě se přes má ramena nebo dokonce přes mou hlavu dívá na už trochu zvlněný, pomalý déšť, jehož nitky se míhají ve špatném šedém vzduchu.

Zanechat všech povinností, i těch, které od nás nikdo nežá-dá, zahrnout všechny domovy, i ty, jež nám nepatřily, žít z neurčitosti a náznaku, zahalen mocným nachem šilenství a nepra-vým krajkovím vysněného majestátu... Být něčím, co by necítilo žal vnějšího deště ani tíseň vnitřní prázdnoty... Bloudit bez duše a myšlenek, nic než pocit sám sebe zbavený, cestou vi-noucí se podél hor, údolímí stopenými mezi příkrými srázy, vzdálený, pohroužený a fatální... Ztratit se v krajinách jako v obrazech. Ne-být, v dálce a v barvách...

Lehký závan větru, který přes okno necítím, trhá v cárech vzduchu přímočarý spád deště. Svítá v jakési části oblohy, kte-rou nevidím. Všimnu si toho, protože přes nepřilíš čistá skla protějšího okna už mohu vevnitř zahlédnout kalendář, který jsem dosud neviděl.

Zapomínám. Nevidím, na nic nemyslím.

Přestává pršet a z deště na chvilku zbývá poprašek malič-kých démantů, jako by kdosi nahoře vytřepal z velikého ubrusu modravé drobtý. Je poznat, že část nebe už se modrá. Kalendář se přes protější okno dá jasně rozeznat. Je na něm ženská tvář a na zbytek si už vlastně vzpomínám, ta zubní pasta je ze všech neznámější.

Co mi však leželo v hlavě dřív, než jsem se tak zahleděl? Nevím. Vůle? Úsilí? Život? Ze záplavy světla je znát, že skoro celá obloha už je modrá. Není však klidu – ach, a nikdy nebu-de! – v hloubi mého srdce, staré studni na konci prodané used-losti, vzpomínce na dětství zasuté v prachu na půdě cizího do-mu. Není klidu – a běda mi!, ani touhy jej mít...

23. 3. 1930

Existuje únava z abstraktního myšlení, a ta je ze všech únav ta nejhroznější. Netíží jako únava těla ani neznekliňuje jako úna-va z pocitů. Je to tíže vědomí světa, nemožnost dýchat duší.

A tu všechny myšlenky, v nichž jsme cítili život, všechny ambice a úmysly, do nichž jsme vkládali naději na jeho pokračování, se roztrhají a rozptýlí jako mraky, do nichž zadul vítr, a zmizí změněny v mlžný popel, v cáry čehosi, co nebylo a ani být nemohlo. A za tou porážkou se objeví čirá, černá a ne-úprosná samota pustého hvězdného nebe. Tajemství života nás bolí a děsí mnoha způsoby. Jednou se nás zmocní jako beztva-rý přízrak a duše se chvěje nejhorším strachem – z nestvůrného ztělesnění nebytí. Jindy je za námi, viditelné jen když se neoto-číme, abychom viděli, a je to celá pravda v té nejhlubší hrůze, že ji totiž neznáme.

Avšak ta hrůza, která mě ničtí dnes, je méně ušlechtilá a více hlodavá. Je to chuť nechťtít mít myšlení, přání vůbec nikdy ni-čím nebýt, vědomé zoufalství všech buněk v těle duše. Je to náhlý pocit, že jsme zavřeni v nekonečné cele. Kam chťtít unik-nout, když jen ta cela je všechno?

4. 4. 1930

Černá obloha vzađu na jih od Teja se zlověstně černala v kon-trastu k živoucím bílým křídům neklidně poletujících racků. Den však už nebyl bouřlivý. Veškerá masa deštivé hrozby se přesunula na druhý břeh a dolní město, po přeháňce dosud vlh-ké, se usmívalo ze země k nebi, jehož sever se ještě trochu bě-lavě modral. Jarní svěžest lehce studila.

V takové chvíli, prázdné a nezvažitelné, se mi líbí dobrovol-ně vést myšlenky k meditaci, která by nebyla ničím, která by však ve své průzračné prázdnotě v sobě měla cosi z pustého chladu rozjasněného dne s černým pozadím v dáli, přičemž jis-té intuice by jako rackové v té veliké černotě kontrastně připo-mínaly tajemství všeho.

Mrtvá šedivá obloha, tu a tam zkrabacená mraky černějšími než ona sama, je obrazem beznaděje. Necítím vítr, ale vane, a protější břeh je vlastně dlouhý ostrov, za kterým – jak velká a opuštěná je to řeka! – lze zahlédnout skutečný protější břeh, ploše ležící v dálce.

Nikdo tam nepřichází ani nepřijde. Ba ani kdybych se proti času a prostoru mohl do oné krajiny ze světa utéci, nikdy by tam nikdo nepřišel. Marně bych čekal a nevěděl bych na co, a nebylo by nic, než že by se nakonec zvolna snesla noc a celý prostor by pomalu nabyl barvy těch nejčernějších mraků, jež by se pone-náhlu vnořily do zmizelého celku oblohy.

A znenadání tady cítím chlad odtamtud. Leze mi z kostí do ce-lého těla. Hlasitě se nadechnu a procítám. Muž, který proti mně kráčí pod podloubím vedle Burzy, se na mě podívá s nevysvětlit-elnou nevěrou. Houstnoucí černá obloha se sesunula jižněji.

Zhrozil jsem se, když jsem viděl svou skutečnou podobu, protože pochopitelně nejdřív jsem vyhledal sebe. Nikdy jsem neměl zvlášť vznešenou představu o svém fyzickém vzhledu, ale také nikdy jsem se necítil tak uboze jako ve srovnání s os-tatními, mně tak známými tvářemi, shromážděnými jako každý den. Vypadám tam jako nepodařený jezuita. Můj hubený a bez-výrazný obličej nejeví ani inteligenci, ani sílu, ani cokoli jině-ho, co by jej vyčlenilo ze stojatých vod ostatních tvář.

Myslím tedy, že není ani lidským, ani literárním omylem, přisuzujeme-li duši věcem, které označujeme za neživé. Být věc je být předmětem nějakého přisouzení. Je možná nepravdivé ří-kat, že strom cítí, že řeka „běží“, že západ slunce je tesklivý nebo že klidné moře (modré nebem, které nemá) je úsměvné (sluncem, které je mimo ně). Stejně chybné však je přisuzovat čemukoli krásu. Stejným omylem je přisuzovat čemukoli barvu, tvar a snad i bytí. Tohle moře je slaná voda. Tenhle západ slun-ce je počínající nedostatek slunečního světla v naší šířce a dél-ce. Tohle děcko, co si přede mnou hraje, je inteligentní shluk bu-něk – nebo lépe řečeno subatomových pohybů, zvlášť elektrický konglomerát milionů slunečních soustav v nejmenším zmenše-ní.

Vše přichází zvenčí a i sama lidská duše snad není víc než sluneční paprsek, který svou září vyčleňuje ze země tu kopu hnoje, jíž je tělo.

Žít mi připadá jako metafyzický omyl hmoty, nedopatření nečinností. Ani nevnímám, čím by den mohl odvést mou pozor-nost ode mne, abych tím, že ho tu budu popisovat, zakryl slovy prázdny šálek své vlastní nelásky. Nevnímám den a skloněn nad stolem ani nevím, jestli tam venku na ulici subjektivně smutné, na pusté ulici s lidskými zvuky, svítí nebo nesvítí slunce. Nevím nic a bolí mě na prsou. Přestal jsem pracovat a nechce se mi od-tud ani hnout. Cívím na špinavý bílý piják, v rozích připevněný, který zakrývá stáří šikmé desky psacího stolu. Pozorně sleduji, jaké čmáranice tam vtisklo zaujetí a rozřítitost. Několikrát se opakuje můj podpis obráceně a pozpátku. Stejně tak tu a tam několik čísel. Pár klikyháků z čiré roztékanosti. Cívím na to všecko jako tele na nová vrata a za mozkovými centry, skrze něž vidím, zůstává mozek ke všemu netečný.

V duchu se mi chce spát víc, než jsem s to snést. A nic nechci, pro nic se nerozhoduji, není, před čím utéci.

Všecko se mi stalo nesnesitelným s výjimkou života; kancelář, byt, ulice – ba i pravý opak, kdyby byl – všecko mě přemáhá a tísní; jen celek je mi úlevou. Ano, cokoli z toho všeho stačí mě utěšit. Sluneční paprsek, navěky vstupující do mrtvé kanceláře; vyvolávání pouličního prodavače vržené vzhůru k oknu mého

pokoje; existence lidí; to, že existuje podnebí a změny počasí, úžasná objektivita světa...

Sluneční paprsek do mě vjel tak náhle, jak náhle jsem ho viděl... Byl to však velice ostrý, téměř bezbarvý pruh světla, který obnaženým ostřím prořízl černou dřevěnou podlahu a oživil kolem sebe staré hřebíky a škvíry mezi prkny, černé linky na neblíse ploše.

Celé minuty jsem sledoval, jak neznatelně proniká slunce do tiché kanceláře... Kratochvíle hodná vězení! Jen zavřený člověk se takhle dívá na pohyb slunce, jako by pozoroval mravence.

13. 6. 1930

Žiju stále v přítomnosti. Budoucnost neznám. Minulost už nemám. Budoucnost mě tíží jako možnost všeho, minulost jako skutečnost ničeho. Neznám naději ani stesk. Jelikož vím, čím byl můj život až do dneška – tolikrát a v tolika věcech pravý opak toho, co bych si byl přál –, co jiného mohu předpokládat o svém zítřejším životě, než že bude tím, co nepředpokládám, co nechci, co se mi přihází zvenčí, dokonce i proti mé vůli? V mé minulosti ani není nic, nač bych vzpomínal s marnou touhou prožít to ještě jednou. Byl jsem vždycky jen stopou a zdáním sebe sama. Moje minulost je vše, čím jsem nedokázal být. Ani po pocitech ze zašlých chvil se mi nestýská: cítění si žádá okamžik; jakmile okamžik přejde, obrátí se stránka a příběh pokračuje; nikoli však text.

Přehavý černý stín městského stromu, tichý zvuk vody padající do smutné kašny, zelení pravidelného trávníku – ve veřejném parku skoro za soumraku – vy jste mi v tomhle okamžiku celým vesmírem, protože zcela zaplňujete můj vědomý pocit. Nechci od života víc, než cítit, jak se vytrácí za těchto netušených večerů, kdy cizí děti dovádějí v parcích, zamřížovaných melancholií okolních ulic a korunovaných nad vysokými větvemi stromů starým nebem, kde se znovu objevují hvězdy.

8. 1. 1931

Už je to dávno, co nepíšu. Plynou měsíce a já nežiju, ale trvám mezi kanceláří a fyziologií ve vnitřní stagnaci myšlení a cítění. V tom bohužel není oddechu: v hnilobě to kvasí.

Už je to dávno, co nejenže nepíšu, ale dokonce ani neexistuji. Snad ani nesním. Ulice jsou pro mě ulicemi. Pracuji v kanceláři a na nic jiného nemyslím, ale stejně nejsem soustředěný; místo abych kdesi vzadu za tou prací přemítal, tak spím, přece však jsem tam vzadu pořád jiný.

Už je to dávno, co neexistuji. Jsem náramně klidný. Nikdo by do mě neřekl, že jsem jiný, než jsem. Cítím, že jsem se teď nadechl, jako bych podnikal něco nového nebo opožděného. Začínám si být vědom svého vědomí. Zítřka možná procitnu sám k sobě a znovu navážu na běh své vlastní existence. Nevím, budu-li pak šťastnější nebo ne. Nevím nic. Zdvihnu svou hlavu chodce a vidím, jak na kopci pod Hradem žhne protější západ slunce v desítkách oken vysokým plápolem studeného ohně. Kolem těch tvrdě planoucích očí je celý kopec soumrakem něžný. Mohu se aspoň cítit smutný a uvědomovat si, že s mým smutkem se nyní překřížil – viděné se slyšeným – náhlý zvuk projíždějící tramvaje, náhodný hlas skupinky mladých, zapomenutý šepot živého města.

Už je to dávno, co nejsem já.

22. 8. 1931

Dřív než skončí léto a nastane podzim, v teplém mezidobí, kdy vzduch tíží a barvy jsou tlumenější, halivají se večery falešnou gloriolou. Podobají se oněm čárům imaginace, kdy stesk po ničem se táhne donekonečna jako hadovitá brázda za lodí.

Za takových večerů mě jako moře za přílivu zalévá pocit horší než nuda, jemuž však jiné jméno než nuda nepřísluší – pocit bezbřehé neutěšenosti, ztroskotání celé duše. Cítím, že jsem ztratil shovívavého Boha, že skonala Podstata všeho. A cítěný vesmír je pro mě mrtvolou, kterou jsem miloval, když byla životem; všecko se však obrátilo v nic pod ještě teplým světlem posledních červánků.

Moje nuda se začíná podobat hrůze; moje omrzelost je jakýsi strach. Můj pot není ledový, ale ledové je moje vědomí mého potu. Není to tělesná nevolnost, jenomže duševní nevolnost je tak velká, že mi vniká do všech porů, a tak zaplavuje i tělo.

Ta nuda je tak nesmírná, ta hrůza z toho, že žiju, tak svrchovaná, že nevím o ničem, co by tu mohlo posloužit jako utišující prostředek, jako protilek, balzám nebo jako zapomnění. Spát mě nadevše děsí. Umířit mě nadevše děsí. Jít a stát představují tutéž nemožnou věc. Doufat a nevěřit se sobě rovnají v chladu a popelu. Jsem police prázdných sklenic.

Skutečně nevím, jestli nuda je jen bdělou obdobou ospalosti tuláka, nebo je-li ve skutečnosti ušlechtilější než taková otupělost. Já cítím nudu často, ale pokud jsem si mohl všimnout, neřídí se to nějakými pravidly. Mohu strávit nečinnou neděli bez nudy; anebo v plné práci ji mohu znenadání pocítit jako nějaký mrak zvenčí. Nedokážu si ji spojit s dobrým nebo špatným zdravotním stavem; nejeví se mi jako výsledek nějakých příčin z mé vnější stránky.

Říci, že je to zastřená metafyzická úzkost, že je to velká neznámá deziluze, že je to hluchá poezie duše, omrzele vyhlížející z okna do života – říci tohle nebo něco podobného může nudu vybarvit asi jako děcko kresbu, v níž přetáhne a smaže obrysy, avšak nepřináší mi to víc než ozvěnu slov ve sklepeních myšlení.

1. 12. 1931

Dnes jsem znenadání dospěl k absurdnímu a správnému pocitu. Bleskově mi svitlo, že nejsem nikdo. Nikdo, naprosto nikdo. V tom záblesku se ukázalo, že tam, kde jsem předpokládal město, je pustá pláň; a zlověstný svit, který mi odkryl mne, neodhalil nebe nad ní. Okradli mě o moc být ještě dřív, než byl svět. Měl-li jsem se převtělit, převtětil jsem se bez sebe, bez toho, že bych já se byl převtělil.

Jsem okolím obce, která neexistuje, rozvláčným komentářem ke knize, jež nebyla napsána. Nejsem nikdo, nikdo. Neumím cítit, neumím myslet, neumím chtít. Jsem postava z nenapsaného románu, která prochází mezi sny toho, kdo mě nedokázal dotvořit, éterická a rozplynulá, aniž kdy byla.

28. 9. 1932

Nikomu se dosud nepodařilo definovat nudu tak výstižně, aby to pochopil i člověk, který to nikdy nezakusil. Někdo říká nuda pouhé omrzelosti; jiný zase obyčejné nespokojenosti; a další třeba říká nuda únavě. Nuda se však z té únavy, nespokojenosti i omrzelosti skládá asi jako voda z vodíku a kyslíku. Zahrnuje je, ale nepodobá se jim.

Jestli tedy někdo přikládá nudě omezený a neúplný význam, jiný zas jí přičítá smysl, který ji do jisté míry přesahuje – jako třeba když se říká nuda niternému a duchovnímu znechucení z nestálosti a nejistoty světa. Ústa nám otvírá omrzelost; polo-hu měníme z nespokojenosti; pohnout se nemůžeme z únavy – nic z toho není nuda; také to však není onen hluboký pocit prázdnoty všeho, jímž se neuspokojené úsilí osvobozuje, zklamáná touha pozvedá a v duši vzniká sémě, z něhož vyrůstá mystik nebo světec.

Jistě, nuda je omrzlost světem, nespokojenost s tím, že se žije, únava z toho, že se žilo; nuda je doopravdy tělesný pocit nadměrné prázdnoty všeho. Nuda je však víc než to; je to omrzlost jinými světy, ať už existují nebo ne; nespokojenost s tím, že se musí žít, ať už jako někdo jiný, nebo jinak, nebo konečně v jiném světě; únava nejen ze včerejška a dneška, ale také ze zítřka (a) z věčnosti, pokud je, (a) z nicoty, pokud právě to je věčnost. Ve znužené duši nebolí jen prázdnota věcí a bytostí: bolí rovněž prázdnota samotné duše, jež to prázdno cítí, jež se cítí být prázdnom a sama sebe v něm odpuzuje a zavrhuje.

Nuda je fyzický pocit chaosu i toho, že chaos je vše. Lidé omrzeli, nespokojení a unavení si připadají uvěznění v jakési stísněné cele. Člověk znechucený stísněností života si připadá spoutaný v jakési velké cele. Znužený člověk si však připadá uvězněný v marné svobodě v jakési nekonečné cele. Na člověka omrzelého, nespokojeného nebo znaveného se mohou zřítit zdi cely a zavalit ho. Člověku znechucenému malostí světa mohou spadnout okovy a on uteče, nebo ho může bolet, že okovy nelze svrhnout, a v tom pocitu bolesti ožije už bez znechucení. Avšak zdi nekonečné cely nás nemohou zavalit, protože neexistují; ba ani bolest z pout, která nám nikdo nenasadil, nás nemůže přimět k žití.

18. 9. 1933

Nuda je prý neduh lidí pasivních nebo jen těch, kteří nemají co dělat. S touto chorobou duše je to však složitější: postihuje lidi k ní náchylné a spíš šetří ty opravdu pasivní než ty, kdo pracují nebo práci předstírají (což v tomto případě vyjde nastejno).

Nic není horšího než kontrast mezi přirozenou nádherou vnitřního života, s jeho přirozenými Zeměmi indickými i s jeho zeměmi neznámými, a ubohostí životní každodennosti, i kdyby ve skutečnosti tak ubohá nebyla. Nuda se snáší hůř, když se nemůžeme vymlouvat na pasivitu. Nejhorší je nuda příčinlivých.

Nuda totiž není chorobou z mrzutého vědomí, že není co dělat, nýbrž vážnější chorobou z pocitu, že nemá cenu nic dělat. Pak ovšem čím víc je co dělat, tím větší nuda se musí cítit.

Kolikrát zdvihnu od svých účetních knih hlavu dočista vymetenou! Líp by mi bylo, kdybych jen tak lelkoval, kdybych nic nedělal a neměl co dělat, protože pak bych z té nudy, třebaže skutečné, aspoň něco měl. V mé nynější nudě není odpočinku ani vznešenosti, není v ní ani pohody, v níž by bylo něco nepohody: je tu jakýsi obrovský útlum ze všeho, co bylo uděláno, nikoli možná únava z toho, co se nemá dělat.

2. 11. 1933

Je vnitřní trápení, které se k nám vloudí tak nenápadně, že nedokážeme rozlišit, je-li duševní nebo tělesné, je-li od toho, že cítíme nicotnost života, nebo vychází-li naše indispozice z nějakých orgánických hloubek – ze žaludku, jater či mozku. Kolikrát se mi běžné vědomí sebe sama zakalí v neklidné usazené sedlině! Kolikrát cítím bolest existence v nevolnosti do té míry nejasné, že nedokážu rozlišit, je-li to znechucenost nebo předzvěst zvracení! Kolikrát...

Moje duše je dnes smutná i tělem. Celý se bolím, paměť, oči a paže. Jako bych ve všem, co jsem, měl revma. Na mé bytí nepůsobí průzračný denní jas, čisté azurové nebe, nehybný příliv měkkého světla. Nic mi nepomáhá svěží podzimní vánek, který jako by u vědomí vlastní osobitosti nezapomínal na léto. Nic mi není ničím. Jsem smutný, ale ten smutek není ani určitý, ani neurčitý. Jsem smutný tam venku, na ulici zaplněné bednami.

Tyhle věty nevyjadřují přesně to, co cítím, protože patrně ničím nelze přesně vyjádřit, co někdo cítí. Snažím se však nějak naznačit, co cítím, tu směs různých druhů já a cizí ulice, která ke mně skrže můj pohled také jakýmsi důvěrným, nedefinovatelným způsobem patří, je mou součástí.